

دکتر اسدالله حبیبی

* * * به اهتمام * * *

دکتر سید مهدی طباطبائی

انتشارات سوره مهر (وابسته به حوزه هنری)

دفتر شعر مرکز آفرینش های ادبی

واژه نامه ی شعر بیدل

دکتر اسدالله حبیب

به اهتمام: دکتر سید مهدی طباطبائی

طراح جلد: حبیب ایلمن

چاپ، صحافی و نیتوگرافی: واژه پرداز اندیشه - چاپ اندیشه
چاپ اول: ۱۳۹۳
شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۷۵-۷۰۷-۵
قیمت: ۱۳۹۰۰ تومان
ه چاپ نوشته ها عموماً به اجازه رسمی از ناشر است.

اسدالله حبیب، اسدالله، ۱۳۲۰ -
زبان و نثر بیدل واژه نامه ی شعر بیدل / اسدالله حبیب؛
به اهتمام: دکتر سید مهدی طباطبائی،
مستندات: تهران: شرکت انتشارات سوره مهر، ۱۳۹۳.
مشخصات: ۳۴۴ صفحه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۷۵-۷۰۷-۵
وضعیت فهرست نویسی: بیا
موضوع: بیدل، دهلیوی، اسدالله، عبدالحق، ۱۰۵۴ -
۱۱۳۳ ق. دیوان -- واژه نامه ها
موضوع: فارسی -- اصطلاحات و سبکها
موضوع: شعر فارسی -- قرن ۱۲ ق.
شناسه افزوده: صالحی طباطبائی، سید مهدی، ۱۳۸۰ -
شناسه افزوده: شرکت انتشارات سوره مهر
رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ و ۲ ج/ PIR 11645
رده بندی دیویی: ۸۱۵/۵
شماره کتابشناسی ملی: ۳۵۵۲۴۳۹

نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، پلاک ۲۳
صندوق پستی: ۱۵۸۱۵-۱۱۴۴
تلفن: ۶۱۹۴۲ سامانه پیامک: ۳۰۰۵۳۱۹
تلفن مرکز بخش (پنج خط) ۶۶۴۶۰۹۹۳ فکس: ۶۶۴۶۹۹۵
www.sorehemehr.ir

مقدمه مؤلف بر چاپ دوم

المِنَّةُ لله که دومین چاپ واژه‌نامه شعر بیدل در حال آراسته و آماده شدن است تا در دسترس دل‌باختگان شعر بیدل قرار گیرد. سخن هر سخنور بزرگ شماری واژه‌ها، بنابر مؤانست روانی او با آن‌ها، تشخیص می‌یابند، این مشخصه در بیدل‌شناسی و نگرش به شعر بیدل از این دیدگاه برجستگی خاصی دارد. چون در کتاب دری به خانه خورشید و، به‌ویژه، گفتار «واژه‌گزینی و واژه‌سازی در شعر نثر بیدل بحث درازدامنی درباره این مسئله کرده‌ام، اینجا فقط به این نکته بسنده می‌کنم که بیدل، در مقام مقایسه با دیگر شاعران تاریخ شعر پارسی، دست گشاده‌تری در کاربرد واژگان دارد و واژه‌های پُرشماری، از فاخرترین تا نازل‌ترین واژه‌های ادبی و از سطوح مختلف سخن گفتار، در بافت شعری او جای گرفته‌اند تا جایی که ذهن‌های معتاد و آموخته به محدودیت‌های رایج واژه‌های شعری و غیر شعری و واژه‌های بایسته و نبایسته را همیشه به ابراز واداشته است تا شعرهای دارای کلمه‌های رکیک و قبیح را از بیدل بشمارند و استعاقی بپندارند.

در چنین حالتی، بار معنایی بسیاری از واژه‌ها در شعر بیدل، فزون‌تر از آن است که برای اهل زبان شناخته و پذیرفته شده باشد. به طور مثال، واژه «زدن» در شعر فارسی چند معنای شناسا دارد. این واژه در زبان گفتار - آن هم زبان گفتاری خودمانی و مزاح‌آمیز

- به معنای «با شوق و اشتها خوردن» به کار می‌رود و بیدل هم این واژه را در آن معنا به کار برده است: «ساغر می‌گر نباشد، حبی از افیون زنید»؛ یا واژه «خال‌خال»، که در میان بعض فارسی‌زبانان به معنای «اندک‌شمار و به‌ندرت» کاربرد دارد، در شعر بیدل نیز آمده است: «عاشق بخت سیه می‌باشد اینجا خال‌خال»؛ یا «خانه خاله» کنایه‌ای است از «جای آسایش» و بیدل این کنایه رایج را در ترکیب‌های اضافی «خانه‌جوی خاله» و «بغل‌پرورده‌های خاله» به معنای «نازپرورد» به کار گرفته است: «دور می‌دارند از این ره خانه‌جوی خاله را» و «رستم اند اما بغل‌پرورده‌های خاله‌اند».

بنابراین، فقط به کمک فرهنگ‌های موجود نمی‌توان به گره‌گشایی شعر بیدل پرداخت و بسته است برای یافتن معانی لغوی، مجازی، و کنایی شماری کلمه‌ها از فرهنگ‌ها تا زبانی گفتمانی به کار می‌روند. این کتاب به بررسی و تالیف واژه‌نامه‌ای ویژه برای شعر بیدل است.

نخستین چاپ این کتاب در سال ۱۳۴۵ شمسی در تهران به چاپ رسید و در سال ۲۰۰۵ میلادی در هامبورگ آلمان به چاپ رسید. پس از آن علاقه‌مندی به این واژه‌نامه فزونی گرفت و چنان شد که این کتاب را تا به امروز توجه انتظار می‌رفت اسباب آشنایی مؤلف را با شماری از بیدل‌پژوهان معاصر میسر سازد.

در آن شمار، افتخار آشنایی با دکتر مهدی طباطبایی نیز حاصل شد و جناب ایشان، که شاعر و سخن‌سنجی ستایش‌سزاوار و از عاشقان شعر بیدل و شخصیتی مجرب در بیدل‌پژوهی معاصر هستند، به امانت دادند که واژه‌نامه شعر بیدل و دری به خانه خورشید(سبک هندی، بیدل، و بیدل‌شناسان) را با ویراستاری و آراستگی سزاوار در ایران به چاپ دوم خواهند رساند. می‌دانستم که در آن هم‌زمان پایان‌نامه دکتری، تصحیح کلیات بیدل، بازبینی و ویراستاری دری به خانه خورشید و واژه‌نامه شعر بیدل برای دکتر طباطبایی چقدر دشوار خواهد بود، اما یاری خداوند و همت بلند ایشان باعث آمد تا هم دفاع از رساله دکتری با موفقیت به پایان رسید و هم کتاب بنده برای چاپ دوم آماده شد و به خواست پروردگار به‌زودی تصحیح متون و کلیات بیدل نیز بازار کتاب را آذین خواهد بست تا از نابسامانی پژوهش در باب بیدل کاسته شود. احتمال دارد در این واژه‌نامه بعض واژه‌ها از قلم افتاده باشد که زمینه‌ساز کوشش‌های فراتری است و شاید گنج‌نبدن برخی از آن‌ها در این دفتر لازم پنداشته نشده است؛ قصد این واژه‌نامه ذکر همان معانی با مثال‌هایی است که بیدل در شعر خود آن‌ها را به کار گرفته

است. دیگر آنکه شماره صفحاتی که در ذیل ابیات ذکر شده است تماماً به کلیات بیدل (چهار جلدی)، با مقدمه خلیل الله خلیلی (کابل: دیوهنی مطبعه، ۱۳۴۱-۱۳۴۴) اشاره دارد. با استفاده از فرصت، ضمن سپاسگزاری از آقای وحید واعظزاده، ناشر چاپ نخستین، و جناب آقای دکتر سید مهدی طباطبایی، مراتب حق‌گزاری و قدردانی خود را از دوستانی که سهمی در چاپ دوم کتاب بر عهده داشتند اعلام می‌نمایم.

دست‌اندرکاران چاپ دوم واژه‌نامه شعر بیدل به آن امید هستند که چاپ این کتاب، که در حقیقت بر غروختن شمعی در شناخت رمز و راز و تابناکی فضای شعر فارسی است، گامی به جلو در عرصه بیدل‌پژوهی باشد و بتواند - به اندازه چند گام - راه رسیدن بر فراز این کوه و کتل کلام بیدل را هموار سازد.

با همه آرزوهای نیک

هامبورگ، دسامبر ۲۰۱۱

دکتر اسدالله حبیب